

## РЕЦЕНЗИЯ

от д-р **Маргарита Захариева Младенова**

доцент в **Софийския университет**

„**Св. Климент Охридски**“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен '**доктор**'

в област на висше образование *Хуманитарни науки*

професионално направление *Филология*

докторска програма *Славянски езици (полски език)*

**Автор:** *Димитрина Георгиева Костадинова-Хамзе.*

**Тема:** *„Езиково изразяване на комичното (върху материал от творчеството на Витолд Гомбрович)“.*

### **1. Общо описание на представените материали**

Със заповед № Р33-3470/17.07.2016 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Езиково изразяване на комичното (върху материал от творчеството на Витолд Гомбрович)“ за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’ в област на висше образование Хуманитарни науки, професионално направление Филология, докторска програма Славянски езици (полски език).

Автор на дисертационния труд е Димитрина Георгиева Костадинова Хамзе – докторантка на самостоятелна подготовка към катедра Славистика.

Комплектът с материали, представен от докторантката съгласно член 36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”, съдържа следните документи:

1) заповед за записване в докторантура от 2010 г.; заповеди за прекъсване на обучението (поради майчинство) и за продължаване на обучението; заповед за промяна на темата на дисертацията от 2014 г.; заповед за отчисляване от докторантура; заповед за провеждане на изпит по специалността от индивидуалния план – на 22.02.2011 г. (изпитът е издържан с оценка мн. добър (5)); заповед на Ректора за разширяване на състава на катедрения съвет за провеждане на предварително обсъждане на дисертационния труд;

2) протокол №101 от 20.06.2016 г. от катедрен съвет за готовността на докторанта за откриване на процедура; протокол № 104 от 06.07.2016 г., отразяващ резултатите от

предварителното обсъждане на дисертационния труд и решението той да бъде предложен за публична защита;

- 3) дисертационен труд;
- 4) автореферат на дисертационния труд;
- 5) списък на научните публикации на Д. Хамзе (107 бр.)
- 6) списък на публикациите на Д. Хамзе по темата на дисертацията (78 от общия брой);
- 7) копия на 7 научни публикации по темата и списък на забелязани цитирания;
- 8) декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- 9) декларация за оригиналност и достоверност на приносите в научния труд;
- 10) справка за спазване на специфичните изисквания на Филологическия факултет;
- 11) копия на дипломи и наградни протоколи, удостоверяващи присъдените награди и отличия (40 бр.) за научни изследвания в рамките на участия в *Евроазиатски първенства по научна аналитика (European-Asian Research Analytics Championship)*.
- 12) молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- 13) автобиография в европейски формат;
- 14) нотариално заверено копие от диплома за висше образование (ОКС 'магистър')

## **2. Кратки биографични данни за докторантката**

Димитрина Костадинова-Хамзе е родена на 31.08.1962 г. в София. През 1987 г. завършва с отличен успех славянска филология в СУ „Климент Охридски“. През 1995 г. е назначена за щатен преподавател (асистент) по полски език в Катедра „Славистика“ на ПУ „Паисий Хилендарски“, където работи и в момента. Участвала е като преводач с полски и френски език в различни международни форуми. Била е на няколко дългосрочни специализации – в Ягелонския и във Варшавския университет и на краткосрочни специализации в университетите в Торун и Дебрецен. Завършва шестмесечен курс по полски език в Краков, двегодишен курс по португалски език, тригодишен курс по унгарски език. Владее отлично полски, руски, чешки и френски език. Активно участва в над 66 научни конференции и конгреси у нас и в чужбина. Член е на Международната академия за наука и висше образование (МАНВО) и на Националната федерация по научна аналитика (България).

Автор е на над 100 научни публикации в областта на езикознанието, литературознанието, философията и естетиката.

## **3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи**

Познавам работата на Д. Хамзе по темата на дисертацията ѝ от доста ранна фаза на нейното разработване – още преди зачисляването ѝ на свободна докторантура в ПУ „Паисий Хилендарски“, както и част от многобройните ѝ подготвителни публикации, представящи отделни проблемни области, които поражда анализът на творчеството на Витолд Гомбрович. Избраната тема за дисертацията на Д. Костадинова-Хамзе е актуална не само като проява на широкообхватен интердисциплинарен подход, но и със специфичната си ориентация към прагмалингвистиката, със задълбочения анализ на дискурсите условия и импликациите като важна част от специфичните изразни средства на комичното – иронията, пародията и гротеската. От самото начало на работата прави впечатление самостоятелният и зрял подход на докторантката към темата, която представя изключително трудни за разрешаване проблеми както от езиково, така и от философско и литературно гледище. Авторката се насочи към нея, движена от интерес към сложните проблеми на формиране на комичното не само в езиков, но и в комплексен интердисциплинарен аспект. Конкретните задачи, които Д. Хамзе си е поставила, синтезират данни от много широк социален, исторически и културен макроконтекст на тяхното функциониране.

#### **4. Познаване на проблема**

Докторантката познава много добре разработваната в дисертацията проблематика. Работата ѝ представя различни подходи на автори от различни страни и епохи, което ѝ помага да аргументира убедително своите възгледи. Прегледът на литературата по темата, има висока информативна стойност. Прави впечатление относителната библиографска пълнота в прегледа на теоретичните и конкретните анализи, включващи творби освен от български и полски автори, също и от световно известни теоретици с конкретно приложение и в множество други езици.

#### **5. Методика на изследването**

Представеният труд показва зрялост на авторския поглед и добър баланс между изясняването на теоретичните аспекти на комиката и определянето и осмислянето в зададената изследователска парадигма на нейните реализации в художествените текстове на В. Гомбрович. Така избраният езиков материал от художествените текстове на полския автор става отправна точка за широки теоретични обобщения и формиране на специфична методология на анализа. Методологическият подход е интердисциплинарен и интегративен, ориентиран към съвременната функционална граматика и лингвистичната прагматика.

#### **6. Характеристика и оценка на дисертационния труд**

Авторката определя като основни художествени средства за изразяване на комичното в творчеството на писателя *иронията*, *пародията* и *гротеската*, чиито езикови форми анализира с помощта на специфичен собствен метаезиков апарат.

Работата се състои от увод, три глави, заключение, изводи и перспективи за бъдещи изследвания, приложени са списъци на ексцерпирани източници, цитираната библиография и използваните речници и други справочници.

Освен представянето на задължителните за дисертационен труд реквизити в увода (8–16 стр.) тук авторката посочва и някои от елементите на своя интерпретационен подход, в частност термина *комема* (по аналогия с *фонема*, *морфема*) за означаване на категориите, в които се проявява комичното в художественото творчество на В. Гомбрович. Като предмет на изследването са посочени езиковите средства за изразяване на комичното – „фонетика и фонология, пространствено-падежна и деиктична перспектива, модалност и повторение, лексика и семантика, фразеология, синтаксис, стил, сравнение и метафора“ (стр. 9).

Първа глава на труда „Естетика на комичното. Същност, специфика и функции“ (17–157 стр.) обхваща теоретичните въпроси, отнасящи се до характера на комиката и нейното осмисляне от философско-естетическа и лингвистична гледна точка. Положително впечатление прави начинът, по който авторката пристъпва към комичното като естетическа категория. Сбитият преглед на възгледите върху (житейски) смешното и (художествено) комичното, последователното им разграничаване, прокарано в анализа на конкретния художествен езиков материал, показват овладяност на теоретичните подстъпи и съобразяването им с анализирания обект. Приемането или отхвърлянето на определени теоретични становища е премислено и обосновано от анализирания материал (напр. отхвърлянето на част от възгледите на А. Бергсон, Т. Хобс и др. (стр. 22–26). Прави впечатление и относителната лаконичност и аргументираност на предложената дефиниция на комичното (стр. 28).

Обстойният преглед на мненията и класификациите на иронията, схващана като архетипна основа на комичното, е претърпял значително развитие от предходните фази на работа на авторката върху него, придобил е йерархизиран и нюансиран вид, като обхваща много широк спектър от възгледи върху този тип художествено изграждане. Изборът на отделни интерпретативни страни от възгледите на различни автори за изграждането на собствена концепция за трите основни комеми е направен и аргументиран въз основа на особеностите на творчеството на В. Гомбрович, като са предложени и собствени дефиниции въз основа на тези сравнения.

Във втора глава „Прагматични аспекти на комиката“ (158–210 стр.) авторката разширява представите за модалността извън тясната сфера на граматиката, като я аргументира като присъща на всички видове изказвания именно с оглед на прагматичния аспект на анализа (158–161). Когнитивно-прагматичната методология на изследване е адекватно избрана за разглеждания художествен текстов материал, където значителна част от смисъла се поражда като интерпретативен принос на читателя, т.е. във взаимодействието между автор и читател. В това отношение работата има подчертано приносен характер, особено в частта, отнасяща се до имплицатурите, пораждани от съответните комеди, които авторката представя в разработени от нея формули. Този начин на представяне е продуктивен и е определен въз основа на задълбочен анализ на разглежданите художествени произведения: „Включването на прагматиката е неизбежно, защото може да се окаже, че само тя би помогнала в разграничаването на понятията в зоната на комичното.“ (стр. 40). Използването на представата за всеобхватността на модалностите, на първо място скритите, почерпана от прагматичната оптика, дава възможност да се формулират механизмите на възникване на „замаскираната“ на повърхнинно ниво интенция и да се стигне до същността на ироничната, пародийната и гротесковата импликатура.

Глава трета „Езиковата вселена на Гомбрович“ (211–489 стр.) е носител на основния интерпретативен заряд, развит върху цялото творчество на В. Гомбрович, като се прилагат разработените в първите две глави теоретични подстъпи и операции. Нейният значителен обем и подробна йерархична структурираност отразяват многообразието от езикови форми, подчинени на трите представени комеди, сред които в творчеството на писателя преобладава гротеската. Анализът на езиковите реализации е непрекъснато потвърждение на неудържимия антиконформизъм на писателя. „Именно категориите на комичното играят ролята на методологични оператори в настъплението срещу Формата.“ (стр. 214).

В трета глава са разгледани и богато илюстрирани с материал от творчеството на В. Гомбрович езиковите средства за пораждане на комика – оксиморон, модалност (на надморфологично равнище), негация, повторение, паралелизъм, фонетичната страна и предложно-падежната система, лексика, фразеология и семантика. Специално място е посветено на деиксиса като широко представена проява на прагматичните фактори на функциониране на диалога и изобщо на редуващите се комуникати. Преобладаването на прагматичния аспект се съчетава с класически граматични подходи, като в техните рамки се обособяват функционални отсенки и трансформации, както в анализа на деиктора *to*. Те се представят с оглед на доминиращата в съответния пасаж от текста комедия – ирония, пародия или гротеска. Ценна страна на работата е обстоятелството, че прилагането на нови подходи не

е остро конфронтирано с класическата граматична теория, чиито приноси, напротив, активно се използват.

Заклучението (490–504 стр.) представя накратко обобщенията на направеното в съответните глави. Включените в него Изводи и обобщения (стр. 493–500) оформят в 77 точки наблюденията на авторката върху езиковата страна на формиране на комичното у В. Гомбрович.

### **7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката**

В рамките на заключението авторката формулира в 23 точки своите изследователски приноси. От особено значение като лингвистичен принос са доказателствата за ролята на повторението и деиксиса в комикогенезата, както и анализът на имплицатурите като основно средство за пораждаване на смисъл по косвен път, без директна експликация. С нови средства са доказани съществени нови страни в досега съществуващите формулировки на научните проблеми, свързани особено с рецепцията на комичното, с ролята на формата и антиформата за автори като В. Гомбрович, които предлагат ново осмисляне на авторската склонност към езикови иновации.

### **8. Преценка на публикациите по дисертационния труд**

Димитрина Хамзе е представила впечатляващ брой публикации по темата на дисертацията. Във включения в документацията списък фигурират 78 позиции, от които 66 научни статии и 12 студии, издадени в периода 1996–2016 г. в авторитетни специализирани издания в България, Полша, Чехия, Русия, Великобритания. Разнообразието на форумите и списанията, в които са отпечатани или публикувани електронно, говори за сериозния характер на трудовете и положителната им оценка от различни представители на научните среди. Поради големия им брой и обективната невъзможност да бъдат приложени всички, авторката е избрала 7 от публикациите си по темата. Познавам част от тях като участник в съответните форуми и като редактор в сп. Съпоставително езикознание, където излязоха 3 от тях. Творческият подход на Д. Хамзе към многобройните аспекти на комичното, проявен както в дисертацията, така и в публикациите по темата, е неоспорим и личи особено ярко в приложените публикации. Прави впечатление и фактът, че от всичките общо 107 публикации 17 са в издания с импакт фактор, с което могат да се похвалят малцина български учени в областта на хуманитаристиката.

### **9. Лично участие на докторантката**

Резултатите от изследването са изцяло дело на докторантката Димитрина Костадинова-Хамзе – като се започне от постепенното формулиране и ограничаване на темата

и се стигне до окончателните формулировки на изводите. Темата е толкова специфична и така оригинално разработена, че друго просто не би било възможно, целият труд е изцяло заслуга на авторката.

## **10. Автореферат**

Авторефератът е съставен според изискванията на съответните правилници и отразява основните резултати, постигнати в дисертацията.

## **11. Критични забележки и препоръки**

Доколкото успях да проследя, авторката се е съобразила с всичките ми забележки, направени по време на първото обсъждане за откриване на процедура за защита, така че вече нямам критични бележки и препоръки.

## **12. Лични впечатления**

Тъй като познавам продължителния процес на възникване на дисертацията, мога да споделя наблюденията си не само относно формулирането на темата и формирането на методологическия подход, но и върху езика на дисертантката, към който бяха отправени най-голям брой забележки още по време на зачисляването ѝ като свободна докторантка в Катедрата по славистика на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. Една от основните забележки засягаше прекомерната употреба на латинизми и термини, особено в теоретичен план. Тя е взета под внимание и основанията за нея в значителна степен са отстранени. В настоящия текст основното количество чуждици са главно утвърдените елементи на когнитивно-прагматичния терминологичен апарат, както и отделни термини, предложени, дефинирани и обосновани от авторката (както напр. *комема*, *деиктичен волевтив*, *комуникативен апроксиматив* и др.). Това прави текста лесен за възприемане, въпреки сложността в естетико-теоретичната интерпретация на комичното. В процеса на възникване на дисертацията се усъвършенства не само авторският подход на Д. Хамзе към комичното и изобщо към методологията на изследването, но преди всичко езиковото ѝ чувство за мярка в употребата на различни латинизми и други специфични термини. Смятам, че при изработването на езиковия си усет за българския научен дискурс дисертантката измина значителен път на развитие.

## **13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати**

Смятам, че в заключението на работата си авторката е представила в достатъчна пълнота перспективите за прилагане на разработената методология на анализ на комичното и върху други произведения (500–501 стр.). По мое мнение текстът на дисертационния труд трябва да

бъде публикуван като цяло, за да стане достъпен за по-широк кръг читатели, интересувани се от проблематиката на комичното и от анализа на иронията, пародията и гротеската. Що се отнася до практическото приложение на постиженията, смятам, че те биха изиграли положителна роля в обучението по полски език и по превод, с оглед на цялостната стилистика на текста не само в полския език, при преподаването на прагматика и стилистика. Оставям настрана приносите на труда към теорията на комичното, за които би трябвало да се изкажат колеги, които са по-компетентни от мен в тази област.

## ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати **напълно** съответстват на специфичните изисквания на Филологическия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантката Димитрина Георгиева Костадинова-Хамзе **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност Славянски езици, като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята *положителна оценка* за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и *предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’* на Димитрина Георгиева Костадинова-Хамзе в област на висше образование: Хуманитарни науки, професионално направление Филология, докторска програма Славянски езици (полски език).

2.8.2016 г.

Рецензент: .....

доц. д-р Маргарита Младенова